

УРОШЕВАЦ, ВАРОШИЦА НА КОСОВУ

ПОЛОЖАЈ

Урошевац је у јужном делу Косова Поља, на самој повији која у косовској котлини чини развође између Неродимке и Ситнице, односно Егејског и Црног Мора. Раван на којој лежи Урошевац састављена је од језерског песка и шљунка. Десни крак јаза познате Неродимкине бифуркације протиче југозападном страном варошице, а једним делом тече и кроз саму варошицу.

Урошевац је на старом босанско-македонском путу, на коме је 1873 од Косовске Митровице за Повардарје подигнута и железничка пруга Са овом уздужном саобраћајном линијом у Урошевцу се укршта попречна саобраћајна линија, друм Призрен—Урошевац и Урошевац—Гњилане. У правцу ових друмова је у наше средњевековно доба и рано доба турске владавине пролазио крак Скадарско—Призренског или Зетског пута, који је од јужног дела Косова Поља ишао преко Горње Мораве за Врање и даље на исток.

ПОСТАНАК И ПРОШЛОСТ

Ужа околина Урошевца је још у наше средњевековно доба имала велику саобраћајну важност. На овом су важном саобраћајном раскршћу, у Неродимљу и Сврчину, били дворови Немањића у 14 веку. Па као да се и у рано доба турске владавине у близини Урошевца почело развијати неко варошко насеље. На 2 километра јужно од Урошевца постоји сада село *Варош*, које је према мојим испитивањима постало око средине 18 века на месту где је по народном знању била некада нека варош. *Хаџи Калфа*, турски географ 17 века, помиње на Косову кадилук *Косово*, које се зове још и *Палашима*. Положај му прво одређује између Приштине и Куршумлије, али се из његова даљег излагања види да је тај кадилук јужно од Приштине, јер о његову средишту, вароши, каже да је на путу од Качаника к Јањеву. О вароши вели да је на крају долине, без градског платна и да су јој становници рудари.¹

Зато што се у овој вароши помињу рудари и што се доцније код Хаџи Калфиних редака о Јањеву вели да је оно у косовском кадилуку, *Сџ. Новаковић* на наведеном месту, у објашњењу Хаџи Калфина текста каже да је ово нека грешка и да то неће бити која друга варош, него да се њен опис тиче самог Јањева. Код Хаџи Калфе се не помиње име вароши, већ се одмах после имена кадилука и његова положаја каже „ова варош“, што изгледа да је име вароши једнако са именом кадилука. Али како су ту два имена једног кадилука, то је свакако прво име (Косово) име кадилука, а друго име (Палашима) име вароши, односно кадилучког средишта, по коме се и кадилук могао звати. О Јањеву се међутим код Хаџи Калфе вели да је у косовском кадилуку, што не значи да је оно и кадилучко средиште. Уз то Јањево није

¹ Споменик С. к. а. књ. XVIII, стр. 58—59.

на крају долине, већ на планини и у изворишту Јањевске Реке. Остаје дакле, да је Хаџи Калфино Палашима засебно име и јужно од Јањева.

На 4 км западно од села Вароши постоји село *Плешина*, чији се атар пружа скоро до самог овог села, јер се само за 1 км западно од њега налази плешински заселак Догане, који је на истоименом месту, пресељавањем из Плешине, постао око средине прошлога века. А народно предање о Плешини вели да је старо село и да је оно некада било велико село.

Према свему томе мислим да Хаџи Калфина Палашима није ништа друго до рђаво записано име Плешине. Само је тадашња Плешина или њен варошки део морао бити ниже од садашње Плешине, „на крају долине“ т.ј. на крају планинског дела долине, у пољу. Узмемо ли народно предање и само име села Вароши, које свакако није дошло случајно, то варошко насеље треба да је било на месту овог села Вароши или у његовој непосредној близини. Име суседног плешинског засека *Догана* још више потврђује ову претпоставку, јер ово име као да доказује да су ту биле варошке догане (ђумрукане, трошаринарнице). Али како се зна да је административна деоба, коју је Хаџи Калфа описивао, много старија од времена у коме ју је он забележио,² то мора да је и Плешина (ако је исто што и Палашима) била кадилучко средиште и „варош“ пре 17 века. Доцнијом административном поделом, преставши бити кадилучко средиште, могла је изгубити и варошки значај. Код других писаца 17 века не само да се не помиње каква варош на овом месту, него се не помиње ни кадилук Косово.

У првој половини прошлога века значај ове раскрснице је одржавао свега један путнички хан. *Ами Буге* га је посетио 1836 године. Свакако да око њега није било кућа, јер га Буге назива *усамљеним Сазлијским Ханом* (Hap isolé de Sazlia). Изгледа да је био негде на садашњем простору Урошевца, јер је по Бугеову описивању био на једној неосетно узвишеној и пошумљеној равни, на развођу Ситнице и Лепенца. Био је поред једног шумарка и неких бара, одвојених од Сазлијског Блата, из којих је вода отицала према Лепенцу. Хан је био ограђен великим плотом, а састојао се од једне штале, једне собе и три плевне. Око њега је било ужасно блато.³

Пре подизања косовске железнице садашњи простор Урошевца је био такође под шумом и барама, а припадао је делом под атар села Никодима, а делом под атар села Заскока. Осим путничког хана на овоме је простору било тада још шест негрупписаних кућа. На никодимском атару су, у садашњој махали Гогића, биле четири куће арбанашког рода *Гогај*, и на месту садашњег железничког парка једна кућа арбанашког рода *Шереш*. У близини Шерета, иза садашње железничке станице, био је хан *Фериза Шешивара*. Његова је кућа била на заскочком атару, поред реке, у садашњој Јерли Махали.

Урошевац је нова варошица. Почео се развијати по подизању железнице (1873) и за кратко време, око 1880 г., постаје привредно средиште не само јужног Косова са Сиринићком жупом, него и за велики део западне Горње Мораве. У административном саставу приштинског кајмакамлука Урошевац је, по добијању железничке станице, био најпре само седиште чауша са неколико жандарма. Са већим развојем овог насеља деташован је један жандармеријски вод. Како се железничка станица овога места још одмах прозвала *Феризовић* по имену гласовитог становника и ханџије Фериза Шешивара, то је и само насеље прозвано тим именом.⁴ Када је оно око 1900 г. подигнуто на степен мудирлука (среске испоставе) његово је име, због српског облика по своме наставку, избачено из званичне употребе и замењено

² Ibid., стр. 9 и 11.

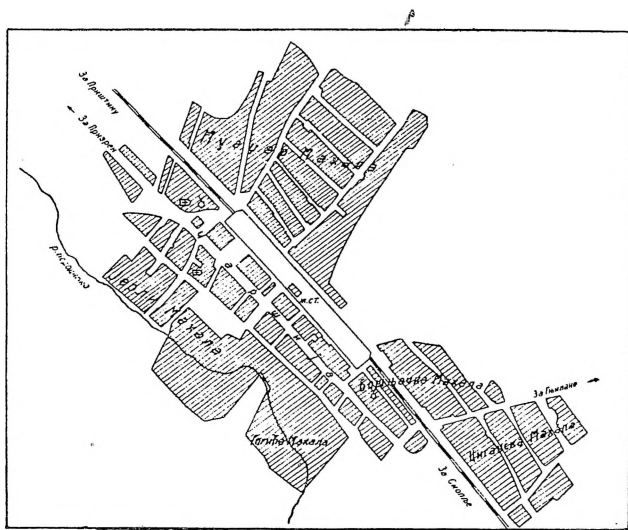
³ *Ami Boué*: Recueil d'itinéraires dans la Turquie d'Europe, Vienne 1854, стр. 204.

⁴ Фериз је на врху крова своје двоспратне куће имао „фингу“, малу кулу, која му је служила као осматрачница и пушкарница.

именом *Фериз бей*.⁵ Али је ово име остало само у званичној употреби; варошицу је њено становништво и даље звало Феризовић. Код сељака је у околини међутим ово име слабо продирало; код њих је најчешћи назив за ову варошицу био Тасјан (од речи station). То се име и сада чује, а нарочито у Горњој Морави. Године 1906 одваја се јужни део приштинске казе (среза) у засебну казу са кајмакамским седиштем у овом месту. По старим Немањинским дворовима у Неродимљу, овај срез је по ослобођењу, у истим границама, прозван *Неродимским срезом*, а по култу св. Уроша у овој околини и по раширеном предању у њој да је код Урошевца, под брдом Главицом, краљ Вукашин убио св. Уроша (цара Уроша), његовом је средишту, Феризовићу, на предлог његових грађана дато ново име *Урошевац*.

ТОПОГРАФСКИ РАЗВИТАК

Поменутих шест негруписаних кућа и хан били су на југозападној половини данашње варошице. Кућа Шерета била је на месту данашњег железничког парка, те ју је власт преместила у подножје брда Главице. У непосредној близини станице је остао само Феризов хан. Још одмах се увиђа важност железничке станице на раскршћу путева, па се око станице почињу подизати нови ханови и радње. После Феризова хана, у близини станице подиже и отвара хан *Абдул ага Лисица* из Призрена. За њим су опет у близини станице подигли житарске и бакалске радње *Курџићи* и *Санџићи*, Цинцари из Македоније. У циљу да ово насеље што више унапреде и увећају и тиме трговину у њему што боље обезбеде, Турци су 1878 и за неколико наредних година почели насељавати муслиманске избеглице из Србије и из Босне и Херцеговине. Мухацири из Србије су се насељавали у данашњој Му-

Сл. 1. — Урошевац. 1:15.000

аџер Махали, а босанско-херцеговачки мухацири у данашњој Бошњачкој Махали. Године 1883, кад је престало насељавање мухацира у овом месту, Урошевац се, изузев Феризову кућу и куће Гогоћа, састојао од три издвојене групе кућа: поред станице, у Мухаџер Махали и у Бошњачкој Махали. Али је са досељавањем мухацира било и досељавања трговачких и занатлијских породица. Јаче досељавање трговаца и занатлија настаје по насељавању мухацира, кад се Урошевац и својим бројем кућа могао рачунати у мало веће насеље. Досељених привредничких породица било је не само из ближих вароши Призрена, Приштине и Ђаковице, него их је било чак из Скадра и неких мањих места Северне Арбаније. У приличном су броју тада досељени и Цинцари из Македоније. Ови нови досељеници су подизали куће и радње у југозападном делу варошице, дуж железничког парка, између група кућа и радњи код станице и Бошњачке Махале. Од 1890 године су се у

⁵ Нагађа се да су му ово ново име Турци дали по Феризу, звечанском кефалији из 14 века, коме је тобож суљтан Бајазит дао код Неродимља један од најплоднијих чифлука (*Бран. Нушић*: Косово, књ. II, Нови Сад 1903, стр. 64).

југоисточном делу варошице, у данашњој Циганској Махали, почели насељавати Цигани. 1894 године већ су биле спојене дотле издвојене махалице. Али Урошевац се тада на северозападној страни није пружао даље од садашњег Синадиновићева хана. Ипак у Урошевцу није било застоја у његову топографском развиту. 1894 године су *Хусеин Мила Баковац* из Гњилана и *Муфтиџини* из горњоморавског села Слатине подигли на северозападној страни варошице неколико нових ханова и дућана, у које су се усељавали придошли трговци и занатлије из Призрена и призренског Подримља, Приштине и саме околине Урошевца. Око тих дућана су се почеле подизати куће и Урошевац се 1903 године на овој страни протезао до џамије. На јужној је страни такође подигнуто више кућа, те су се Феризова кућа и куће Гогића спојиле са главним делом варошице. У последње време своје владавине Турци су обраћали нарочиту пажњу на ово место. Поред државних зграда у вароши они су тад подигли и пет великих касарни изван вароши и овде створили један од већих гарнизона на Косову. Али се сама варошица у ово последње време врло мало проширила. После светског рата је почела расти дуж призренског пута.

ТИП

Урошевац се почео развијати као трг око железничке станице. Он је испрва имао само неколико ханова и дућана. И са досељавањем мухаџира из Србије и из Босне и Херцеговине Урошевац није много променио свој тип, јер се упоредо са досељавањем мухаџира, а и доцније, настањују и тр-

Сл. 2. — Главни део Урошевца.

говци и занатлије, те је у њему ипак било много дућана. Шта више прилив трговаца и занатлија је био врло јак да је чак и око 1900 године изгледало да у њему има више дућана него кућа.⁶ И сада са више него удвострученим

⁶ Б. Нушић: *op cit.*, књ. I, стр. 90. Међутим Нушић у књ. II истог дела на стр. 64 каже да ово место има 400 кућа и 150 дућана, а по *Цвијићу* (Основе III, стр. 1269) у овом је месту тада било 400 кућа са 200 дућана.

бројем кућа од тада Урошевац задржава свој изглед и тип трга. Поред средње улице у југозападном делу варошице, која је сва начичкана малим дућанима, велики је број трговачких „магаза“ у улицама дуж железничког парка; неколико магацина има и у споредним улицама.

Како се Урошевац развијао у последњим деценијама прошлога века, када се и у централном делу Балканског Полуострва осећао утицај европске културе, то је Урошевац врло мало примио од турско-источњачког обележја. Урошевац чак нема одвојену чаршију као остале вароши Јужне Србије, него, као што смо напред изнели, она се пружа дуж целе варошице, њеном средњом и највећом улицом, те уствари то и није права чаршија. Карактер се праве чаршије губи и тиме што у њој има станова изнад многих дућана, на спрату. Углавном Урошевац даје утисак модерне варошице. Тај утисак још већма појачава железничка станица у самој варошици, као и приличан број лепих трговачких магацина. Турско-источњачко обележје овој варошици дају мали и збијени дућани са ћепенцима, као и добар број кућа, нарочито муслиманских, увучених у дворишта. Са исељавањем муслимана, на чије се место досељава српско становништво, и са сталним напретком Урошевца, у њему се све више губи турско-источњачко обележје и он све више добија изглед модерне варошице и трга. У Урошевцу пада у очи велики број лепих и модерних кућа.

Сем Цигана, који живе одвојено у својој махали, нема осталих етничких или верских група кућа. Раније су једино мухаџири имали засебне махале, Муаџерску и Бошњачку Махалу. После ослобођења су и ове две махале добиле мешовито становништво, јер су се у купљеним кућама од неких исељених мухаџира настанили Срби.

ПРИВРЕДНИ РАЗВИТАК

Од неколико негруписаних кућа и једног хана Урошевац се, по подизању косовске железнице, развија у врло важан и напредан трг на јужном делу Косова. Он постаје „скела“ не само за своју околину у чијој близини није било вароши и трга, него и за околине Призрена и Ѓџилана, као и за саме ове вароши, чији се дотле увоз и извоз већим делом кретао другим правцима. Урошевац је тад постао трг и извозиште за жито из јужног дела Косова и Горње Мораве, за ѓџиланску ужарију и подримско грожђе и вино. Исто тако су призренски и ѓџилански трговци почели добијати колонијалну и мануфактурну робу из Скопља и Солуна преко Урошевца. У вези са овим извозом и увозом у њему се отварају радње за ове сврхе. Поред ранијег Феризовог хана и новог хана Абдул аге Лисице из Призрена, који су служили за преноћиште путника, поменути Абдул ага, у друштву са Синадиновићима из Призрена, отвара комисионарску радњу, преко које се почео кретати сав увоз за Призрен и Ѓџилане. Ускоро за тим долазе *Курџићи* и *Санџићи*, Цинцари из Гопеша, и узимају у своје руке сав извоз жита из овог места. За њима су се као житарски трговци и то од 1882 до 1890 године досељавали Арбанаси католици из Призрена и Скадра, а од 1890—1900 год. друге цинцарске породице из Македоније. Као житари су 1894 године досељени и *Славковићи* из Призрена. И поред оваког броја ових трговаца житом, ова се трговина и даље показује врло рентабилном, те се ради ње у Урошевац досељавају трговци чак и после 1900 године. Тада је досељено неколико трговаца из Ђаковице. Сви су се ови трговци житом бавили и другим трговинама. Њихове су радње управо биле мешовите, јер је у дућанима где се жито мерило, а потом преносило у магацине, било понешто и од бакалско-колонијалне и мануфактурне робе. Како је око 1900 године варошица била прилично порасла, те се са успехом могле водити и засебне врсте трговине, то се поред већег броја Ђаковаца, који се одаду житарској трговини, неколико њих одало чисто колонијалној, па чак и мануфактурној трговини. Убрзо се потом отварају и друге радње

са одвојеном врстом робе, те су дотадање мешовите радње задржале само свој најважнији артикал — жито.

Упоредо са досељавањем трговаца досељавају се и занатлије. Прво се досељавају занатлије, чији је рад у вези са исхраном становништва. Први пекар је био Мила Андрејић, Арбанас католик из Зума у Северној Арбанији, а први касапин Дима Павловић, Србин из Призрена. Са јачањем трга, у Урошевац се досељавају занатлије, чији су производи могли подмиривати не само потребе варошице, него и њене околине. Највише је занатлија долазило из Призрена: грнчари (Миленковићи), бојације (Лука Призренац), обућари (Башићи), самарџије (Синковићи, а после њих Грковићи из Ораховца); терзијски занат су испрва радили неки од босанских мухацира, а од 1900 године и неки Арбанаси из Ђаковице и Срби Вићентијевићи из Приштине. Прве сајдије (1905 год.) су били Божовићи из Приштине), а прве тенећеџије Которчевићи из суседњег села Гатње, који су овај занат научили у Призрену.

Доцније су неки занати прешли у руке досељеника из околних села, а било је исто тако доцнијих досељених занатлија из Приштине и, после ослобођења, из Ѓилана, али се углавном може рећи да су чаршију у Урошевцу створили досељени трговци и занатлије из Призрена. Па и сада су, изузев Цинцаре, најважније трговачке и занатлијске радње у рукама Призренаца. И ако је Урошевац доскоро био претежно насељен муслиманским становништвом, нарочито мухацирима из Србије и Босне, радње су у његовој чаршији биле већином у рукама православних Срба. Док је приличан број трговачких радњи и сада у муслиманским рукама, дотле све остале трговачке и занатлијске радње обављају Срби и један мали број католичких Арбанаса. Једино су терзијске радње у рукама муслимана Арбанаса из Ђаковице.

Урошевац је углавном трговинско место. У њему нема много заната. Сем поменутих заната, у њему су од скора још и кујунџиски и кројачки занат. До ослобођења се од његова становништва земљорадњом занимали само мухацири, а Черкези и кириџиљук. Земљорадњом се сада баве неки сељаци из околине, настањени на купљеним имањима исељених мухацира, и колонисти из Херцеговине и Црне Горе. Цигани су носачи, чистачи, радници на железничкој прузи, надничари и калаџије по селима.

СТАНОВНИШТВО

И ако је Урошевац по подизању косовске пруге почео још одмах привлачити трговце и занатлије, ипак су ти његови први досељеници били само одрасли мушкарци. Чак су и до 1878 године његови становници били већином само мушкарци. Тако су породице досељених Призренаца живеле у Призрену, а исто тако су и цинцарски трговци живели овде без својих породица. Кад се са доласком и настањивањем мухацира из Србије и Босне овде подигло веће насеље и тиме створила већа безбедност, ови трговци подижу куће и доводе своје породице. Други, доцније досељавани трговци и занатлије, такође су често долазили без породица, па пошто би кроз коју годину подигли кућу, доводили би и своје породице. Исто тако су неки долазили као слуге или помоћници, па, по стеченој уштеђевини, отварају радње, подизали куће и доводили своје укућане.

Прираштај становништва ове варошице је био врло брз. У доба Цвијихева проласка кроз њу (1900) ценило се да има око 400 кућа. После ослобођења се у састав варошице и то као њена махала, рачуна и *Никодим*, који је уствари засебно село, удаљено за 1 км југоисточно од варошице. Заједно с Никодимом, Урошевац је 1921 године имао 728 кућа са 3529 становника. а по попису од 1931 године у Урошевцу (опет заједно с Никодимом) је било 1026 кућа са 5193 становника.

По овом последњем попису било је православних 475 кућа са 2244 становника, муслимана 492 куће са 2691 становником и католика 59 кућа са 258

становника. Кад се одбије 56 кућа, колико сада има Никодим, онда сама варошица има 970 кућа од којих на православне иду 463, на муслиманске 448 и на католичке 59. Као што се види, већину сачињавају православни и католици. Међу православнима има највише Срба; Цинцари и Цигани су заступљени у незнатном броју, први са 12, а други са 22 куће. Међу муслиманима има највише Арбанаса, остали су у незнатном броју, Срби са 8 и Цигани са 37 кућа. Католици су већим делом арбанашке народности; Срба католика има свега 5 кућа, које су од пре 2—3 године досељене из Јањева.

Као што је становништво Урошевца различито по вероисповестима и народностима, тако је оно — а то се видело из досадањег излагања — различито и по својој старини, то јест по местима одакле је досељено. Овде ће се поименице побројити само важнији родови, нарочито они, који су били од утицаја на развој варошице и њеног привредног живота.

Из Призрена су: 1) православни Срби: *Синадиновићи, Павловићи, Миленковићи, Славковићи, Десјошковићи, Галићи, Башићи, Синковићи, Сјаменковићи*; 2) Цинцари: *Константиновићи*; 3) Арбанаси католици: *Куршићи, Себићи, Фанда, Ђон*.

Из Пришћине има само православних Срба. То су: *Божовићи, Вићеншијевићи, Панићковићи и Насићи*. Као спахије и ђумрукчије биле су муслимански Арбанаси из Приштине *Ђели* и *Шилеги*. Иселили се после ослобођења.

Из Баковице има само муслиманских Арбанаса. То су: *Жерка, Таш, Хаџи Мифтаревевићи и Куришумлија*. Овај се последњи род доселио из Баковице, иначе је мухацир из Куршумлије.

Из Скадра има само Арбанаса католика. То су: *Рос* и *Роки*. Из скадарског краја је, из села Зума, арбанашки католички род *Андрејић*.

Цинцари из Гојеша: *Санџићи, Куршићи, Николићи, Дедићи, Дорче, Ерка, Динић и Цингар*. Из Гопеша је био и цинцарски род *Мазни*, који се 1910 године иселио у Скопље. Из *Нижойола* (код Гопеша) је цинцарски род *Парафесџа*.

Босанско-херцеговачки мухацири су се великим делом (55 кућа) иселили у Турску после балканског рата. Сада има само 5 родова са 8 кућа. То су: *Ковачевићи* или *Хаџи Мустафовићи* (из Сарајева), *Исовићи* (из Рогатице), *Мехмедовићи* (из Лијевна), *Арајовићи* (из Отоке у Босанској Крајини) и *Османовићи* (из Требиња).

Мухацира из Србије има сада око 50 кућа. То су Арбанаси, који су се после 1877—78 године повукли из топличких и јабланичких села. Презимена су им сада по селима одакле су досељени, као: *Плана, Сјубла, Појовца, Девча* итд. И од ових се после балканског рата велики део (преко 40 кућа) иселило у Турску. Међу мухацирима из Србије било је и 6 кућа *Черкеза*, који су дошли из Ниша. Иселили се у Турску одмах после ослобођења.

Цигани су већином досељени из косовских села. Православних Цигана има и из Горње Мораве, а муслиманских и из призренског Подримља. Око краја прошлога века неки су православни Цигани прешли у ислам због женидбе са муслиманским Циганкама. Отуда има сада неколико циганских родова, који су делом у православљу, а делом у исламу. Тако су, на пример, муслимански Цигани „*Бошњаци*“ (3 куће) и православни Цигани *Симоновићи* (1 кућа) један род. Поисламљене куће овог рода назвали су Бошњацима због преласка у ислам.

Од становника пре подизања железничке пруге живе и сада у варошици *Гогичи*, Арбанаси од фиса Круе Зи. *Шерети* су изван варошице у саставу села, односно садашње одвојене урошевачке махале Никодима. Кућа Фериза Шешивара се после балканског рата иселила у Турску.

RESUME

La petite ville d' Uroševac

On expose dans cet article le déploiement économique ainsi que les origines et l'accroissement de la population de la petite ville d' Uroševac au Kosovo Polje, appelée Ferizović sous la domination turque.

Le développement d' Uroševac date de la construction de la voie ferrée de Kosovo Polje en 1873, nécessitée par le croisement de la ligne longitudinale de Kosovo Polje et de la ligne transversale conduisant de Prizren à Gnjilane. La population de cette localité dérive en majeure partie de l'émigration musulmane de la Serbie et Bosnie après le Congrès de Berlin en 1878. Elle s'est accrue plus tard par les émigrés des villes voisines, de Prizren en particulier. Avec quelques familles aromounes de Macédoine ce sont les originaires de Prizren qui exercèrent la plus grande influence sur le développement économique d' Uroševac
